Azərbaycan Res[illegible]blikası Elm və Təhsil Nazirliyi
L[illegible] Dövlət Universiteti

"Təsdiq edirəm"
Tədris məsələləri üzrə prorektor
vəzifəsini icra edən
dos.Z.I.Məmmədov
"12" sentyabr 2025-ci il

Fənn sillabusu

İxtisaslaşma: 060103-Xarici dilin tədrisi metodikası və metodologiyası (magistratura)
Fakültə: Filologiya və ibtidai təhsil
Kafedra: Xarici dillər və tərcümə
I. Fənn haqqında məlumat:
Fənnin adı: Müqayisəli tipologiya
Kodu: MİF-B04.2
Tədris ili: II (2025-2026)
Semestr: III
Tədris yükü: Cəmi 240 saat.Auditoriyadan kənar 195 saat.Auditoriya 45 saat. (30 saat müh. + 15 saat sem.)
Tədris forması: Əyani
Tədris dili: Azərbaycan
AKTS üzrə kredit: 8
Auditoriya N:
Saat:
II. Müəllim haqqında məlumat:
Adı, soyadı, dərəcəsi: **Tahirov İlham Mikayıl oğlu, fil.e.dok.,professor**
Kafedranın ünvanı: Lənkəran ş., Ə.Məmmədov küç.,40. 2 saylı korpus.
Məsləhət saatı:
E-mail ünvanı: ilham_tahir@rambler.ru
III.Tövsiyə olunan dərsliklər və dərs vəsaitləri:

1.Axundov A.A. Ümumi dilçilik. Dilçiliyin tarixi, nəzəriyyəsi və metodları (Ali məktəblər üçün dərslik). Bakı: Şərq-Qərb, 2006.
2.Blumfild L. Dil. Bakı. 2013.
3.Layons C. Linqvistik semantika: Giriş. Bakı, 2014.
4.Rəcəbli Ə. Tipoloji dilçilik. Bakı, 2010.
5.Rəcəbli Ə. Universali dilçiliyi. Bakı: Elm və təhsil, 2011.
6.Tahirov İ. Azərbaycan və ingilis dillərində zaman kateqoriyası. Bakı: Nurlan, 2007.
7.Yunusov D., Khanbutayeva L., Comparative typology of the English and Azerbaijani languages. Baku: "Mutarcim", 2008.
8.Croft William. Typology and Universals. Cambridge University Press, 2002. // http://www.twirpx.com/file/575769/
9.Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков. М., 1989.
10.Шарафутдинова Н. С. Лингвистическая типология и языковые ареалы. Учебное пособие для студентов, обучающихся филологическим и лингвистическим специальностям. Ульяновск, 2009.
11.Нелюбин Л.Л. Сравнительная типология английского и русского языков: учебник .М.: Флинта: Наука, 2012.

IV.Prerekvizitlər: Fənnin tədrisi üçün öncədən heç bir fənnin tədrisi vacib deyil.
V.Korekvizitlər: Bu fənnin tədrisi ilə eyni vaxta başqa fənlərin tədris olunmasına zərurət yoxdur.
VI. Fənnin təsviri və məqsədi:"Müqayisəli tipologiya" fənni Xarici dillər kafedrası nəzdində "Filologiya" istiqamətli ixtisasların tədris planı çərçivəsində işlənmişdir. Tədris planına uyğun olaraq bu kurs bakalavr tələbələri üçün müstəqil fənn kimi tədris olunur. Kursun tədrisi, tədris ilinin I semestrində 45 saat (30 s. mühazirə, 15 s seminar) nəzərdə tutulmuşdur. Bu fənn tələbələrə

müqayisəli tipologiya haqqında ümumi və zəruri linqvistik biliklər verir, onları linqvistik silsilədən olan digər fənlərlə sıx əlaqədə öyrənməyə hazırlayır.
Fənnin tədrisində əsas vəzifələr aşağıdakılardır:
a) tələbələri müqayisəli tipologiya kursu üzrə elmin əsasları ilə tanış etmək;
b) müqayisə edilən dillərin tipoloji planda xüsusiyyətləri haqqında təsəvvürləri formalaşdırmaq;
c) tələbələri ingilis və Azərbaycan dillərinin müqayisəli təhlili metodları ilə tanış etmək

VII. Davamiyyətə verilən tələblər: Fənn üzrə semestr ərzində buraxılmış auditoriya saatlarının ümumi sayı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq davamiyyət meyarları nəzərə alınmaqla müəyyən olunmuş həddən yuxarı olduğu halda tələbə həmin fəndən imtahana buraxılmır, onun həmin fənn üzrə akademik borcu qalır.

VIII. Qiymətləndirmə: Tələbələrin biliyi 100 ballı sistemlə qiymətləndirilir. Bundan 50 balı tələbə semestr ərzində, 50 balı isə imtahanda toplayır. Semestr ərzində toplanan 50 bala aşağıdakılar aiddir: 20 bal seminar və laboratoriya dərslərində fəaliyyətinə, 30 bal kollokviumların nəticələrinə görə.

Qiymətləndirmə zamanı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarina uyğun olaraq qiymətləndirmə meyarları nəzər alınır.
Qiymət meyarları aşağıdakılardır:
-10 bal- tələbə keçirilmiş materialı dərindən başa düşür, cavabı dəqiq və hərtərəflidir.
-9 bal-tələbə keçirilmiş materialı tam başa düşür, cavabı dəqiqdir və mövzunun mətnini tam aça bilir.
-8 bal-tələbə cavabında ümumi xarakterli bəzi qüsurlara yol verir;
-7 bal- tələbə keçirilmiş materialı başa düşür, lakin nəzəri cəhətdən bəzi məsələləri əsaslandıra bilmir
-6 bal- tələbənin cavabı əsasən düzgündür.
-5 bal-tələbənin cavabında çatışmazlıqlar var, mövzunu tam əhatə edə bilmir.
-4 bal- tələbənin cavabı qismən doğrudur, lakin mövzunu izah edərkən bəzi səhvlərə yol verir;
-3 bal- tələbənin mövzudan xəbəri var, lakin fikrini əsaslandıra bilmir;
1-2 bal- tələbənin mövzudan qismən xəbəri var.
-0 bal- suala cavab yoxdur.
Tələbənin imtahanda topladığı balın miqdarı 17-dən az olmamalıdır. Əks təqdirdə tələbənin imtahan göstəriciləri semester ərzində tədris fəaliyyəti nəticəsində topladığı bala əlavə olunmur.
Semestr nəticəsinə görə yekun qiymətləndirmə (imtahan və imtahanaqədərki ballar əsasında)

Toplanan bal	**Qiymət**	**Hrflə**
91-100	əla	(A)
81-90	çox yaxşı	(B)
71-80	Yaxşı	(C)
61-70	Kafi	(D)
51-60	qənaətbəş	(E)
51-dən aşağı	qeyri-kafi	(F)

IX.Davranış qaydalarının pozulması:
Tələbə Universitetin daxili nizam –intizam qaydalarını pozduqda əsasnamədə nəzərdə tutulan qaydada tədbir görüləcək.

10.Təqvim planı: Cəmi: 45 saat. (30 saat müh.+ 15saat sem.)

№	Keçirilən dərslərin məzmunu	Müh.	Sem.	Tarix
1.	**Mövzu:** Tipologiya dilçiliyin xüsusi bölməsi kimi. Dillərin təsnifatı **Qısa icmal:** "Dillərin tipologiyası" anlayışı. Dillərin sistemləşdirilməsinin növləri. Genealoji yaxınlıq və dil ailəsi. Areal yaxınlıq və dil ittifaqı. Tipoloji yaxınlıq. Tipologiyanın bölmələri: ümumi tipologiya, xüsusi tipologiya, tarixi və ya diaxronik tipologiya, səviyyə tipologiyası, areal tipologiya, müqayisəli tipologiya. Tipologiyanın digər linqvistik fənlərlə əlaqəsi. Tipologiyanın xarici dilin tədrisi metodikası ilə əlaqəsi.	2	2	

	Mənbə [1, 2, 4, 7, 8, 10]			
2.	**Mövzu:** Müqayisəli tipologiyanın elmlər sistemində yeri və onun başqa elmlərlə əlaqəsi **Qısa icmal:** Müqayisəli tipologiyanın ictimai elmlərlə əlaqəsi **Mənbə** [7,8,9]	2	-	
3.	**Mövzu:** Tipologiyanın əsas anlayışları **Qısa icmal:** Tipoloji tədqiqatların səviyyələri. Tipologiyada sistemli yanaşma: dil sistemi səviyyələrinin qarşılıqlı əlaqəsi. Tipoloji tədqiqatlarda sahə yanaşması. Dillərin tipoloji cəhətlərinin müəyyənləşdirilməsi. Dillər arasında keyfiyyət və kəmiyyət fərqləri; dilin quruluşunda dominant və resessiv cəhətlər. Dillərin oxşar və fərqli cəhətlərinin öyrənilməsi məsələləri. İzomorfizm və allomorfizm anlayışları. Dil universaliləri. Dil universalilərinin növləri. Universalilərin tipologiyası. Tipologiyanın əsas anlayışları. "Dil tipi", "dilin tipi", "dildə tip" anlayışları. Etalon dil. **Mənbə** [1, 2, 4, 7, 8, 10]	2	2	
4.	**Mövzu:** Müqayisəli tipologiyanın tarixi inkişafı. Dillərin inkişafı və səviyyələri **Qısa icmal:** Tipoloji tədqiqatların tarixi haqqında icmal. Tipologiyanın müstəqil tədqiqat sahəsi kimi meydana çıxmasının ilkin şərtləri: ilk müqayisəli təsvirlərin "kortəbii universalizmi". XIX yüzilliyin əvvəllərində Almaniyada tipologiyanın meydana çıxması: F.fon Şleqel, A.fon Şleqel, V. Fon Humboldt, A.Şleyxer və b.; dil tiplərinin ilk morfoloji təsnifatları. XX yüzillikdə tipoloji ideyaların inkişafı. Tipoloji tədqiqatların müasir vəziyyəti. Müqayisəli və kontrastiv dilçilik. Müasir tipologiyada antroposentrizm. V.D.Arakinin "tipoloji pasport" konsepsiyası. **Mənbə** [1, 3, 4, 7, 8, 10]	2	-	
5.	**Mövzu:** Müqayisəli tipologiyanın əsas tədqiqat metodları, sahələri və şöbələri **Qısa icmal:** Metod haqqında anlayış. Müqayisəli-tarixi metod. Müqayisə əsas metod kimi. Müqayisəli-tipoloji metod. Müqayisəli-tarixi və müqayisəli-tipoloji metodların fərqləndirilməsi. Tipoloji indekslər və ya indeksləşdirmə metodu. **Mənbə** [1, 2, 3, 4, 7, 8, 10]	2	2	
6.	**Mövzu:** Azərbaycan və ingilis dillərinin fonoloji sistemlərinin tipologiyası **Qısa icmal:** Dilin fonoloji səviyyəsi anlayışı. Fonetik-fonoloji və prosodik tipologiya. İki dilin fonoloji sistemlərinin tipologiyasını müəyyənləşdirmək üçün göstəricilərin seçilməsi. Azərbaycan və ingilis dillərində sait və samit fonemlərin tipoloji göstəriciləri: ümumi və fərqli cəhətlər. Azərbaycan və ingilis dillərində supraseqment vasitələrin – vurğu və intonasiyanın tipoloji səciyyələri: ümumi və fərqli cəhətlər. Heca strukturlarının tipologiyası. Azərbaycan və ingilis dillərində heca strukturunun əsas tipləri. Azərbaycan və ingilis dillərində heca strukturunun tiplərindəki fərqlər. **Mənbə** [7, 9, 11]	2	-	
7.	**Mövzu:** Azərbaycan və ingilis dillərinin morfoloji sistemlərinin tipologiyası **Qısa icmal:** Dilin morfoloji səviyyəsi anlayışı. İki dilin morfoloji sistemlərinin tipologiyasını müəyyənləşdirmək üçün göstəricilərin seçilməsi. Azərbaycan və ingilis dillərinin morfoloji sistemlərinin əsas tipoloji fərqləri. Nitq hissələrinin tipologiyası. Nitq hissəsi anlayışına müxtəlif yanaşma. Azərbaycan və ingilis dillərinin qrammatik kateqoriyalarının tipologiyası. **Mənbə** [7, 9, 11]	2	2	
8.	**Mövzu:** Azərbaycan və ingilis dillərinin sintaktik sistemlərinin	2	-	

	tipologiyası **Qısa icmal:** Dilin morfoloji səviyyəsi anlayışı. Azərbaycan və ingilis dillərinin söz birləşmələrinin tipologiyası: atributiv, obyekt və relyativ söz birləşmələrinin tipləri. Azərbaycan və ingilis dillərində cümlə üzvlərinin tipologiyası. Cümlə üzvlərinin struktur-semantik tipləri. Azərbaycan və ingilis dillərində cümlənin tipologiyası. Sadə və mürəkkəb cümlələrin struktur-semantik tipləri. **Mənbə** [7, 9, 11]			
9.	**Mövzu:** Azərbaycan və ingilis dillərinin leksik sistemlərinin tipologiyası **Qısa icmal:** Söz dilin lüğət tərkibinin əsas tipoloji vahidi kimi. Azərbaycan və ingilis dillərində sözün morfoloji strukturu. Azərbaycan və ingilis dillərində sözyaradıcılığı sisteminin tipoloji səciyyəsi. Sözdüzəltmə vasitələrinin tipoloji səciyyəsi. Azərbaycan və ingilis dillərində mürəkkəb sözlərin əmələ gəlməsinin tipoloji xarakteristikası. Mürəkkəb sözlərin tipləri. **Mənbə** [7, 9, 11]	2	2	
10.	**Mövzu:** Azərbaycan və İngilis dillərində əsas nitq hissələrinin tipologiyası **Qısa icmal:** Leksik mənasına, morfoloji xüsusiyyətlərinə və sintaktik funksiyalarına görə dildəki bütün sözlərin müəyyən qruplarda birləşməsi. **Mənbə** [4,7]	2	-	
11.	**Mövzu:** Azərbaycan və İngilis dillərində funksional nitq hissələrinin tipologiyası **Qısa icmal:** Azərbaycan dilində funksional nitq hissələri: 1) bağlayıcı; 2) ədat; 3) modal sözlər; 4) birləşdirici sözlər; 5) qoşma İngilis dilində 4 funksional nitq hissəsi var: 1) artikl; 2) ədat; 3) sözönü; 4) bağlayıcı **Mənbə** [4,7,8]	2	2	
12.	**Mövzu:** Müqayisə olunun dillərdə ismi qrammatik kateqoriyaların tipologiyası **Qısa icmal:** Kəmiyyət kateqoriyası, Hal kateqoriyası, Cins kateqoriyası, Müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik kateqoriyası, Müqayisə dərəcələri kateqoriyası **Mənbə** [1,4,7]	2	-	
13.	**Mövzu:** Azərbaycan və İngilis dillərində feli qrammatik qrammatik kateqoriyaların tipologiyası **Qısa icmal:** Növ kateqoriyası, Zaman və tərs kateqoriyaları, Şəkil kateqoriyası **Mənbə** [6.7]	2	2	
14.	**Mövzu:** Müqayisə olunan dillərdə cümlə üzvlərinin tipologiyası **Qısa icmal:** Cümlənin tipoloji araşdırılması haqqında akademik İ.İ. Meşaninov və J.Qrinberqin təsnifatları **Mənbə** [3,4,7]	2	-	
15.	**Mövzu:** İngilis və Azərbaycan dillərində mürəkkəb cümlələrin tipologiyası **Qısa icmal:** A.Elliptik formalar; B.Natamam sintaktik formalar; C.İxtisar olunmuş formalar **Mənbə** [4,7]	2	1	
	Cəmi:	**30**	**15**	

XI. Fənn üzrə tələblər, tapşırıqlar

- Dillərin tiplogiyasını vəhdətdə öyrənmək;
- Dil tədrisi problemlərinin mahiyyətini anlamaq;
- Xarici dilin tədrisində tipoloji müqayisə etmək prinsiplərini bilmək;
- Peşəkar ünsiyyət səriştəsini formalaşdırmaq.

XII. Tələbələrin fənn haqqında fikrinin öyrənilməsi:

XIII. Fənn üzrə təlimin nəticələri:

1.Dillərin tipologiyasını vəhdətdə öyrənir.
2.Dil tədrisi problemlərinin mahiyyətini anlayır.
3.Xarici dilin tədrisində tipoloji müqayisə etmək prinsiplərini bilir.
4.Peşəkar ünsiyyət səriştəsini formalaşdırır.

XIV. İmtahan sualları:

1. Linqvistik tipologiyanın predmeti və vəzifələri
2. Tipologiya dilçiliyin xüsusi bölməsi kimi
3. Dillərin tipologiyası termininin məzmunu
4. Tipologiyanın əsas anlayışları
5. Tipologiyanın bölmələri: ümumi tipologiya, xüsusi tipologiya, tarixi və ya diaxronik tipologiya.
6. Tipologiyanın bölmələri: səviyyə tipologiyası, areal tipologiya, müqayisəli tipologiya, genetik tipologiya, struktur tipologiya
7. Dil tipi və dildə tip anlayışı
8. Etalon dil anlayışı
9. Universali haqqında anlayış və onun tipologiya üçün əhəmiyyəti
10. Dil universalilərinin tədqiqi tarixi
11. Dil universalilərinin növləri
12. Dil səviyyələrinə görə universalilərin növləri: fonoloji, morfoloji, sintaktik, semantik
13. Linqvistik tədqiqatlarda universalilərin vəzifələri
14. İzomorfizm və allomorfizm anlayışı
15. Tipologiyanın digər linqvistik fənlərlə əlaqəsi
16. Dillərin əsas təsnifatları
17. Dillərin areal və ya coğrafi təsnifatı
18. Dillərin genealoji təsnifatı
19. Dillərin tipoloji və ya morfoloji təsnifatı
20. Tipoloji tədqiqatların metod və istiqamətləri
21. Tipoloji tədqiqatların qısa tarixi
22. Tipoloji təhlil metodları
23. İngilis və Azərbaycan dillərinin fonoloji sistemlərinin xarakteristikası
24. İngilis və Azərbaycan dillərinin sait və samitlərinin tipologiyası
25. İngilis və Azərbaycan dillərində vurğu və intonasiya
26. İngilis və Azərbaycan dillərində hecanın strukturu
27. İngilis və Azərbaycan dillərinin leksik sistemlərinin tipologiyası
28. İngilis və Azərbaycan dillərində sözün morfoloji strukturu
29. İngilis və Azərbaycan dillərində sabit birləşmələrin modelləri
30. İngilis və Azərbaycan dillərində sözyaradıcılığı üsulları
31. İngilis və Azərbaycan dillərinin morfoloji sistemlərinin tipologiyası
32. İngilis və Azərbaycan dillərində əsas nitq hissələri
33. İngilis və Azərbaycan dillərində köməkçi nitq hissələri
34. İngilis və Azərbaycan dillərində ismin kateqoriyaları
35. İngilis və Azərbaycan dillərində hal kateqoriyası
36. İngilis və Azərbaycan dillərində kəmiyyət kateqoriyası
37. İngilis və Azərbaycan dillərində cins anlayışının ifadəsi
38. İngilis və Azərbaycan dillərində mənsubiyyət kateqoriyası
39. İngilis və Azərbaycan dillərində dərəcə kateqoriyası
40. İngilis və Azərbaycan dillərində feilin kateqoriyaları
41. İngilis və Azərbaycan dillərində atributiv söz birləşmələri
42. İngilis və Azərbaycan dillərində sintaktik əlaqələr
43. İngilis və Azərbaycan dillərində sadə cümlənin tipologiyası
44. İngilis və Azərbaycan dillərində mürəkkəb cümlənin tipologiyası
45. İngilis və Azərbaycan dillərində cümlə üzvləri

XV. Kollokvium sualları:

I Kollokvium sualları:

1. Tipologiya dilçiliyin xüsusi bölməsi kimi
2. Müqayisəli tipologiyanın elmlər sistemində yeri və onun başqa elmlərlə əlaqəsi
3. Linqvistik tipologiyanın predmeti və vəzifələri
4. Tipologiyanın əsas anlayışları
5. Dil tipi və dildə tip anlayışı
6. Tipologiyanın bölmələri-ümumi tipologiya, xüsusi tipologiya
7. Müqayisəli tipologiyanın qısa tarixi
8. Dillərin təsnifatı-geneoloji, tipoloji(morfoloji) və areal
9. İzomorfizm və allomorfizm anlayışı
10. Dillərin əsas təsnifatları

II Kollokvium sualları:

1. İngilis və Azərbaycan dillərində morfoloji sistemlərin tipologiyası
2. İngilis və Azərbaycan dillərində əsas nitq hissələri
3. İngilis və Azərbaycan dillərində köməkçi nitq hissələri
4. İngilis və Azərbaycan dillərində ismi kateqoriyaların tipologiyası
5. İngilis və Azərbaycan dillərində feili kateqoriyaların tipologiyası
6. İngilis və Azərbaycan dillərində sintaktik sistemlərin tipologiyası
7. İngilis və Azərbaycan dillərində cümlə üzvlərinin tipologiyası
8. İngilis və Azərbaycan dillərində zaman kateqoriyası
9. İngilis və Azərbaycan dillərində müqayisəli leksikoqrafiya
10. İngilis və Azərbaycan dillərində atributiv söz birləşmələri

“Müqayisəli tipologiya” fənninin sillabusu **060103-Xarici dilin tədrisi metodikası və metodologiyası (magistratura)** ixtisasının tədris planı və fənn proqramı əsasında tərtib edilmişdir.

Sillabus “Xarici dillər” kafedrasında (12 sentyabr 2025-ci ildə, protokol 01) müzakirə edilərək, təsdiq edilmişdir .

Fənn müəllimi: **prof.İ.M.Tahirov**

Kafedra müdiri: **b/m H.L.Əkbərov**